

Stručni članak
UDK 811.113.6*374:81*373.7:81*374=113.6=163.42

Primljen 26. 04. 2006.
Prihvaćen 28. 03. 2007.

NEKI ELEMENTI OBRADJE FRAZEMA U ŠVEDSKIM RJEČNICIMA

Zvonimir Novoselec*

Filozofski fakultet, Zagreb

U članku se daje pregled načina obrade frazema u jednojezičnom švedskom rječniku, najrecentnijem švedsko-hrvatskom rječniku i jednom hrvatsko-švedskom rječniku. Promatra se na koji način rječnici slijede jedan od predloženih kriterija te se ukazuje na nedostatke, a istovremeno i predlaže jedan od formalnih načina navođenja frazema u rječnicima.

Ključne riječi: rječnik, natuknica, frazem, ekvivalent, švedski jezik

1. UVOD

Samo pisanje rječnika, neovisno o njegovu opsegu i namjeni, nije nimalo lagan izazov za leksikografa koji mora odabrati građu i na valjani je način obraditi. Samardžija (1995: 96) navodi da se sastavljanje rječnika sastoji od četiriju faza: „prikupljanja građe za rječnik, izbora natuknica, sastavljanja popisa odrednica i utvrđivanja oblika i sadržaja leksikografske jedinice“.

Vesna Muhvić Dimanovski ističe da „veće poteškoće zadaju autorima stanoviti jezični segmenti koji zbog svoje specifične strukture ne mogu biti prezentirani kao ‘obične’ leksičke jedinice“ (Muhvić-Dimanovski, 1992/3:323). Riječ je o frazemima koji su specifični za leksikografsku obradu. Frazeologija se promatra u širem i u užem smislu. Frazemi koji su predmet interesa u ovome članku pripadaju frazeologiji u užem smislu. Dakle, definiramo ih kao skupove riječi koji se sastoje od najmanje dviju sastavnica, s tim da zbroj pojedinačnih značenja tih sastavnica ne odaje značenje cijelog frazema. Takvi, relativno čvrsti izrazi, u govornom se lancu ne proizvode *ad hoc*. Npr. frazem *dobiti nogu* ne znači da netko na dar dobije nogu ili da mu noga sama izraste. U značenju se desemantizira značenje imenice „noga“, tako da cijeli izraz zapravo znači „dobiti otkaz“. Već se na ovom primjeru mogu uočiti potencijalni problemi leksikografske obrade frazema *dobiti nogu*. Hoćemo li taj frazem navesti pod natuknicom *dobiti* ili pod natuknicom *noga*? Hoće li značenje frazema biti uključeno u jedno od pojedinačnih značenja ili će se naći na kraju rječničkog članka? I hoćemo li, na primjer, označiti da je to izraz koji stilistički pripada kolokvijalnom govoru?

* Zvonimir Novoselec, Katedra za skandinavistiku, Filozofski fakultet, Zagreb, e-mail: zvonimir.novoselec2@zg.htnet.hr

Ovdje ćemo iznijeti odgovore i zaključke.

O općim i specifičnim problemima obrade frazema u rječniku su među ostalim lingvistima već pisale Antica Menac i Vesna Muhvić-Dimanovski. Mi ćemo na primjeru švedskih rječnika ponuditi prijedlog obrade frazema pozivajući se na postavke Lane Hudeček i Milice Mihaljević (1997:75). Autorice, naime, ističu sljedeće probleme: „1. grafičko označavanje frazema, 2. mjesto navođenja frazema unutar rječničkoga članka, 3. riječ pod kojom se frazem navodi, 4. definicija frazema, 5. navođenje/nenavođenje primjera uporabe, 6. oznake registra, 7. odabir frazema koji se navode u općem rječniku“. Spomenute su postavke primjenjive i u obradi frazema u dvojezičnim rječnicima u kojima se s desne strane rječnika može pojaviti potpuni ili djelomični ekvivalent frazema, a u slučaju da ne postoji ni približni frazeološki ekvivalent, opisuju se značenje frazema.

Što se grafičkog načina obilježavanja frazema tiče, ako se frazem navodi pod pojedinačnim značenjima, valja ga odvojiti od ostalih značenja. To se može učiniti masnijim slovima, kurzivom ili zvjezdicom.

Kao drugi problem navodi se mjesto navođenja unutar rječničkoga članka. Postoje tri moguća načina: ili će se frazem naći na kraju rječničkoga članka ili će se pojaviti pod pojedinog značenja ako ih sastavnica ima nekoliko. Kao primjer navođenja frazema u slučaju pojedinačnog značenja, predstavljamo sljedeći primjer:

noga, ž.r.	1. dio čovječjeg i životinjskog tijela *dati nogu komu: dati otkaz komu 2. donji dio kakva predmeta, obično namještaja

Ako kažemo da je značenje leksema „noga“ ionako desementizirano u frazemu, zašto onda frazem stoji pod prvim, a ne drugim značenjem? Smatram da je iz semantičkih razloga najbolje da se frazem nalazi na kraju rječničkoga članka, nakon što su pobrojane sve definicije leksema i kolokacije, ali i zbog pragmatičnih razloga. Korisniku rječnika će najprije zatrebati osnovno značenje leksema. Kao takav primjer obrade frazema možemo navesti rječnički članak imenice *vlak* kod kojeg je frazem naveden na kraju:

*vlak*¹ m [mn *vlakovi*] 1. prometna kompozicija od više vagona što ih vuče lokomotiva po željezničkim tračnicama: *putnički* ~, *teretni* ~, *motorni* ~, *brzi* ~ 2. **fiz** sila koja djeluje na jedinicu površine tijela u okomitu smjeru i teži da ga razvuče 3. mreža koja se vlači *triangulacijski* ~ **geod** niz međusobno povezanih trokuta izmjere zemljišta, **uhvatiti posljednji** ~ iskoristiti posljednju priliku, učiniti što u posljednji čas

Hudeček i Mihaljević su također zagovornice takvoga tipa, ali iz tog razloga što se korisnik lakše snalazi ako u natuknici nalazi frazeme na jednom mjestu, a ne raštrkane po različitim značenjima.

Što se tiče odabira riječi pod kojim ćemo frazem navesti u rječniku, Lana Hudeček i Milica Mihaljević navode pet mogućih načina: “1. svi se frazemi obrađuju pod prvom riječi (mehanički kriterij), 2. određuju se gramatički kriteriji prethođenja, npr. frazem se obrađuje pod prvom imenicom, ako nema imenice, onda pod pridjevom, ako nema pridjeva,

pod glagolom (...) (gramatički kriterij), 3. frazem se obrađuje pod sintaktičkom glavom (sintaktički kriterij), 4. frazem se obrađuje pod semantički dominantnom riječi (semantički kriterij), 5. frazem se obrađuje kod svih punoznačnih riječi (...)“ (Hudeček i Mihaljević, 1997:76). Utvrdile su da je semantički kriterij subjektivan jer se svakomu može druga riječ učiniti dominantnijom, a da su ovi ostali kriteriji formalni.

Uzmemo li kao primjer frazem *mlatiti praznu slamu*, po prvom kriteriju bi se frazem našao u rječničkom članku glagola *mlatiti*, prema drugom kriteriju imenice *slama*, prema trećem kriteriju također glagola *mlatiti*, prema četvrtom se javlja mogućnost odabira između *mlatiti* i *slama*, a prema petom bi se frazem našao pod sve tri natuknice, *mlatiti*, *prazan* i *slama*. Nakon frazema slijedi njegova definicija ako je riječ o jednojezičnom rječniku, odnosno ekvivalent ako je riječ o dvojezičnom rječniku. Oznake registra se vrlo rijetko spominju iako Vesna Muhvić-Dimanovski (1992/1993) smatra da su one nužne i vrlo korisne.

2. HRVATSKO-ŠVEDSKI RJEČNIK

U „Hrvatsko-švedskom rječniku“ Angela P. Nussdorfera frazemi nisu ni na koji način grafički odvojeni od ostalih ekvivalenata navedenih u rječničkom članku. Naime, unutar članka su otisnuti masnim slovima kao što su otisnute i kolokacije unutar članka. Uobičajena je praksa da se nakon davanja ekvivalenta određenog leksema navode kolokacije, zatim frazemi i na kraju poslovice ako opseg rječnika to dopušta. Međutim, u ovom rječniku se takav slijed ne poštuje pa su nerijetko pomiješani frazemi i poslovice. Npr., uz natuknicu *mačka* nalazimo prvo poslovicu *kad mačke nema, miševi vode kolo*, a tek zatim poredbeni frazem *živjeti kao pas i mačka*. Rječnik daje švedski ekvivalent, ali bez primjera uporabe i bez oznake registra. Tako se npr. pod frazedom *dati nogu* komu navodi ekvivalent *ge någon sparken*. Kao prvo, potrebno je reći da hrvatski frazem i njegov švedski ekvivalent, kolokacija “dati otkaz *komu*”, pripadaju različitim funkcionalnim stilovima. Mišljenja smo da bez oznake registra ili barem primjera uporabe frazema, korisnik rječnika ne može procijeniti o kojem je registru riječ, osim ako nema vrlo istančan jezični osjećaj i iskustvo govorenja danog jezika. Frazemi se navode pod pojedinim značenjem, a ne isključivo na kraju rječničkog članka. Što se tiče riječi pod kojom se frazem navodi, praksa nije ujednačena. Uglavnom se autor drži kriterija da frazem navede pod svakom punoznačnom sastavnicom frazema. Tako *od glave do pete*, nalazimo i pod natuknicom *glava* i *peta*. No, to nije pravilo jer frazem *i rukama i nogama*, nalazimo samo pod natuknicom *ruka*, ali ne i *noga*. Rječnik inače ne obrađuje frazeme na zadovoljavajući način. Jednostavno niže ekvivalente, a ničime ne razlikuje njihovu uporabu. Evo primjera jedne natuknice:

mačka, f. s. 1. (zoo) katthona; **kad mačke nema, miševi vode kolo** när katten ar borta dansar råttorna på bordet; **živjeti kao pas i mačka** leva som hund och katt; **što je preslano, ni mačkama nije drago** man får inte överdriva för mycket; 2. dammtuss; 3. vacker kvinna, tjejt, brud

Uočavamo da su i natuknica i frazem otisnuti masnim slovima kao i poslovice. Prvo se

daje ekvivalent leksema, a zatim poslovice, pa frazema te poslovice.

3. ŠVEDSKO-HRVATSKI RJEČNIK

„Svensk-kroatiskt lexikon” iz 2001. je opći rječnik koji također uključuje frazeme. Oni su grafički označeni kosim slovima i nalaze se na kraju rječničkog članka. Međutim i kolokacije i složenice su označene kosim slovima, a jedino što frazeme razlikuje od potonjih jest trokutić ▼ koji se koristi za frazeme, a trokutić ▲ za kolokacije i složenice. Ne poštuje se određeni redosljed pa se nakon rječničkog ekvivalenta leksema nižu kolokacije pa frazemi, pa složenice, pa onda opet frazemi. Frazemi nemaju stilističkih oznaka uporabe. Kao primjer jedne natuknice možemo navesti sljedeće:

huvud [hu:vud] *huvudet huvud huvuden* imenica **glava** (om sallad och kål)
glavica, figurativno „razum, darovitost“; i o predmetima sličnim glavi

- ▲ *ont i huvudet* glavobolja
- ▲ *ett gott huvud* dobra glava, pametna glava
- ▼ *över huvud taget* („alls“²)
- ▼ *hals över huvud* („med stor brådska“³)
- ▼ *tappa huvudet* („förlora omdömesförmågan“⁴)
- ▲ *flickhuvud* djevojačka glava
- ▲ *dumhuvud* glupa glava, glupan
- ▲ *vitkålshuvud* glavica zelja, glavica kupusa

Leksikografska jedinica sadrži natuknicu, gramatičke odrednice, hrvatski ekvivalent, dvije kolokacije, tri frazema te tri složenice. Ukoliko primjenjujemo kriterije koji su česti u leksikografskoj praksi, frazemi bi trebali stajati na kraju.

Kriterij pod kojom riječju će se navesti frazem nije formalan. Naime, navode se prema semantičkom kriteriju koji je nedosljedan. Tako npr. frazem *hals över huvudet* („kao muha bez glave“) nalazimo pod leksemom *huvud*, ali ne i pod natuknicom *hals*. S druge strane, frazem *få vatten på sitt kvarn* („vući vodu na svoj mlin“) nalazimo i pod natuknicom *vatten* i *kvarn*. Važno je zamijetiti da ovaj rječnik sadrži manje frazema od hrvatsko-švedskog rječnika. Tako rječniku promiču frazemi poput *göra elefanter av myggor* („praviti od muhe slona“) ili se, recimo, pod imenicom *fågel* („ptica“) navode samo složenice, ali ne i neki vrlo frekventni poredbeni frazemi poput *äta som en fågel* („jesti kao ptica“) ili *vara fri såsom fågeln* („biti slobodan kao ptica“).

4. ŠVEDSKO-ŠVEDSKI RJEČNIK

Jednojezični Norstedtov „Stora svenska ordbok“ je uređeniji po pitanju definicije frazema (i natuknica uopće). Frazemi su označeni zvjezdicom i kosim slovima. Raspoređeni

su uz pojedina značenja, a ne na kraju rječničkoga članka. Nakon definicije leksema, slijede kolokacije, a zatim frazemi i na kraju poslovice. Za iste frazeme koji su navedeni pod različitim natuknicama ne koristi se ista definicija. Frazem *döm inte hunden efter håret* (ne sudi psa po dlaci) u značenju „ne sudi čovjeka po njegovoj vanjštini“ definiran je pod natuknicom *hund* kao „man skall inte bedöma ngn/ngt enbart på grundval av yttre egenskaper“ (čovjek ne smije prosuđivati drugo/drugoga jedino na osnovi vanjskih karakteristika), a pod natuknicom *hår* kao „man skall inte bara bedöma ngn efter de ytliga egenskaperna“ (čovjek ne smije samo cijeniti koga prema vanjskim karakteristikama). Frazemi se u rječniku dosljedno navode pod svim punoznačnim sastavnicama frazema, osim pod glagolom. Tako frazem *ta sig vattnet över huvudet* nalazimo i pod natuknicom *vatten* (voda) i *huvud* (glava), ali ne i pod natuknicom *ta* (uzeti). Evo primjera jedne natuknice:

häst subst. ~en, ~ar · ett stort, lätt, tämjbart hovdjur som kan bära en person på ryggen eller användas som dragdjur: *ridhäst; sitta till ~*
 * *satsa på fel* ~ handla på grundval av felaktig förutsägelse; (*man skall inte skåda given* ~ i *munnen* (man skall inte) kritisk granska en gåva; *sätta sig på sina höga* ~ar uppträda överlägset och nedlåtande

Primjećujemo da nakon gramatičkih odrednica slijedi precizna definicija leksema s jednim primjerom složenice (*ridhäst*) i kolokacije (*sitta till häst*). Zvezdicom su zatim odvojeni jedan frazem (*satsa på fel häst*), a zatim i dvije poslovice (*skåda given häst i munnen; sätta sig på sina höga hästar*).

5. ZAKLJUČAK

Kratkim prikazom nekih od elemenata rječnika utvrdili smo da ne postoji ujednačen način obrade frazema u općim švedskim jednojezičnim i dvojezičnim rječnicima (hrvatsko-švedskom i švedsko-hrvatskom). Katkad se oni navode na kraju rječničkoga članka, katkad na kraju svakog pojedinog značenja. Mišljenja smo da je frazeme najbolje navoditi na kraju rječničkoga članka. Nema ni ujednačenosti u izboru riječi pod kojom se frazem navodi. Smatramo da je najneutralniji jedan od formalnih kriterija, osobito onaj gramatički. Bez obzira na to što je riječ o rječnicima opće uporabe, oznaku registra svakako bi trebalo uključiti u rječnički članak.

LITERATURA:

- Hudeček, L., Mihajević, M. (1997): *Neka pitanja obrade frazema u općem hrvatskom rječniku*, Riječ 1, 75–81.
- Svensk-kroatiskt lexikon (2001): Stockholm, Skolverket, preveo: Mirko Hrupelj. Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

- Muhvić-Dimanovski, V. (1992–1993): *Neki problemi prezentacije frazeologizama u frazeološkim i općim rječnicima*, Filologija 20–21, 323–329.
- Norstedts svenska ordbok (1991): Stockholm, Norstedts.
- Nussdorfer, A. P. (2000): *Hrvatsko-švedski rječnik*. Zagreb, Sims.
- Samardžija, M. (2001): *Hrvatski jezik 4 (udžbenik za 4. razred gimnazije)*. Zagreb, Školska knjiga.
- Šonje, J. (2000): Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ i Školska knjiga.

Bilješke

¹ Natuknica je preuzeta iz Šonje, J. (2000): Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb, Leksikografski zavod „Miroslav Krleža“ i Školska knjiga.

² uopće (prijevod, Z. N.)

³ u velikoj žurbi (prijevod, Z. N.)

⁴ izgubiti moć rasuđivanja (prijevod, Z. N.)

SOME ELEMENTS OF IDIOM PRESENTATION IN SWEDISH DICTIONARIES

Summary:

The article gives an overview of different presentation of idioms in one of the few Croatian-Swedish dictionary, the most recent Swedish-Croatian dictionary, and in one monolingual Swedish dictionary. We look at how the dictionaries follow one of the proposed criteria, we emphasize the disadvantages and at the same time suggest one of the formal criteria in structuring idioms in dictionaries.

Key words: dictionary, entry, idiom, equivalent, Swedish language